

20.6.2007

Dnro 1841/4/05

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Anu Rita

TAKAVARIKOIDUN ESINEEN VIRHEELLINEN PALAUTTAMINEN

1 KANTELU

Kantelijana ollut Oy pyysi 15.6.2005 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyä Oy:ssä pantattuna olleen tavarankorun takavarikoimisessa ja luovuttamisessa omistajalleen.

Kantelija Oy katsoo, että poliisin olisi tullut noudattaa pakkokeinolaista ilmenevää oikeusohjetta pitää takavarikoimansa esine poliisin hallussa, kunnes riita paremmasta oikeudesta on ratkaistu, eikä vastoin Oy:n esittämää vaatimusta luovuttaa sitä omistajalleen esitutinnan ollessa vielä kesken.

Kantelija Oy toteaa, että niillä paikkakunnilla, joissa Oy:llä on toimipisteet, poliisi takavarikkotilanteessa pääsääntöisesti toimii kuten tässä tapauksessa. Tämän vuoksi Oy toivoo poliisin lainvastaiseen menettelyyn puututtavan yleiselläkin tasolla.

- - -

3 RATKAISU

Komisario on menetellyt virheellisesti määrätessään tietoonsa tulleesta Oy:n vaatimuksesta huolimatta poliisin hallussa olleen omaisuuden palautettavaksi omistajalleen.

Muilta osin minulla ei ole aihetta epäillä lainvastaista menettelyä.

Perustelen kantaani tarkemmin jäljempänä kohdassa 3.3.

3.1 Tapahtumia

Kantelussa kyseessä olevan esineen (rannekorun) omistaja teki tammikuussa 2005 rikosilmoituksen korunsa anastamisesta. Esitutkinnassa selvisi, että kyseinen koru oli pantattu Oy:lle. Koru takavarikoitiin 4.4.2005 Oy:n hallusta. Takavarikon perusteena oli, että oli syytä olettaa koru rikoksella joltakulta

viedyksi. Oy esitti tuolloin takavarikon toimittaneelle vanhemmalle konstaapelille kirjallisen vaatimuksen, ettei esinettä saa luovuttaa poliisin hallusta kenellekään ennen lainvoimaista oikeuden päätöstä. Vaatimuksessa viitattiin rikoslain voimaannpanemisesta annetun asetuksen 11 §:ään ja todettiin, että pantin tulee palautua Oy:lle, ellei sitä todeta lainvoimaisella tuomiolla näpistetyksi, varastetuksi, ryöstetyksi tai kiristyksen kautta oikealta omistajalta saaduksi.

Takavarikon toimittanut vanhempi konstaapeli antoi Oy:n kirjallisen vaatimuksen asiassa tutkinnanjohtajana toimineelle komisariolle. Tästä huolimatta takavarikko kumottiin ja koru palautettiin komisarion määräyksen mukaisesti omistajalleen 2.5.2005. Oy:n edustaja kuulusteltiin esitutkinnassa asianomistajana 3.6.2005. Tällöin hän esitti epäilyn, että korun omistaja on luovuttanut korun epäilylle vapaaehtoisesti.

Käräjäoikeuden 18.1.2006 antaman tuomion mukaan rannekoru oli joutunut omistajaltaan pois varkaudella. Hovioikeus ei 29.8.2006 julkipannulla tuomiolla ole oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n nojalla ottanut varkaudesta tuomitun henkilön valitusta enempään tutkintaan, jolloin käräjäoikeuden ratkaisu jäi voimaan.

3.2

Oikeusohjeita

Pakkokeinolain (jäljempänä myös PKL) 4 luvun 1 §:n mukaan esine voidaan takavarikoida muun muassa, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety.

PKL:n 4 luvun 11 §:n mukaan takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen.

PKL:n 4 luvun 17 §:ssä säädetään takavarikoidun esineen palauttamisesta. Lainkohdan mukaan jos useammat ovat vaatineet esinettä itselleen, esine on takavarikon kumoamisesta huolimatta pidettävä edelleen poliisin hallussa, kunnes riita paremmasta oikeudesta siihen on ratkaistu.

Rikoslain voimaannpanemisesta annetun asetuksen 11 §:ssä säädetään anastetun esineen palauttamisesta anastuksen kohteeksi joutuneelle seuraavaa: Jos siitä, mikä näytetään entiseltä haltijalta viedyksi näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta, syntyy riita, ja jos se, jonka haltuun esine on joutunut, todistaa sen ottaneensa vastaan vilpittömässä mielessä; antakoon kuitenkin pois riidanalaisen esineen ilman lunastusta ja hakekoon vahingonkorvausta saantomieheltään taikka siltä, jonka rikoksen kautta esine on hänelle joutunut.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto on laatinut 19.5.2004 päivätyn poliisin ylijohdon ohjauskirjeen (SM-2004-1685/Ri-1) takavarikoidun esineen palauttamisesta tilanteissa, joissa useammat ovat vaatineet esinettä itselleen. Kirjeessä kehoitettiin jakelussa mainittuja, joita olivat muun muassa lääninpoliisijohtajat ja kihlakuntien poliisipäälliköt, ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että takavarikoidun esineen

palauttamisessa toimitaan pakkokeinolain mukaisesti silloin kun useimmat ovat vaatineet takavarikoitua esinettä itselleen. Kirjeessä todetaan pakkokeinolain 4 luvun 17 §:n 1 momentin sisältö tilanteissa, joissa useimmat ovat vaatineet takavarikoitua esinettä itselleen ja sen lisäksi muun muassa seuraavaa:

Poliisin ylijohdon tietoon on tullut tapauksia, joissa poliisi on rikoslain voimaansanomuksesta annetun asetuksen 11 §:n perusteella palauttanut takavarikossa olleen esineen sen omistajalle, vaikka useampi oli perustellusti vaatinut esinettä itselleen. Menettely on ollut pakkokeinolain vastainen. Riita paremmasta oikeudesta on viime kädessä tuomioistuimessa ratkaistava asia. Poliisin ylijohdo katsoo, että poliisi voi luovuttaa esineen tietyille henkilöille ainoastaan, jos muiden asiassa vaatimuksia esittäneiden tahojen takavarikoitua esinettä koskevat vaatimukset ovat ilmeisen perusteettomia.

3.3

Kannanotto

Saamissani selvityksessä ja lausunnoissa esitettiin muun muassa seuraavaa.

Tutkinnanjohtajana toiminut komisario totesi selvityksessään esitutkinnan perusteella olleen todennäköistä, että epäiltyä kuulusteltu henkilö oli syyllistynyt varkauteen.

Kihlakunnan apulaispoliisipäällikkö katsoi antamassaan lausunnossa, että komisario on voinut luovuttaa korun oikealle omistajalleen, koska se oli anastettu häneltä.

Kihlakunnan poliisilaitokselta saaduissa selvityksessä ja lausunnossa ei oteta kantaa siihen, miksei tapauksessa ole sovellettu pakkokeinolain 4 luvun 17 §:n säännöstä omaisuuden pitämisestä poliisiin hallussa eikä arvioida menettelyä edellä mainitun poliisin ylijohdon ohjauskirjeen valossa. Kantaa ei oteta myöskään siihen kantelija Oy:n väitteeseen, että poliisille olisi pantin hallussapitoa koskevan pyynnön yhteydessä 4.4.2005 luovutettu lyhennelmä apulaisoikeuskanslerin vastaavanlaista tilannetta koskevasta ratkaisusta.

Lääninhallituksen poliisiosaston esittämien näkökohtien osalta totean seuraavan:

Lääninhallituksen poliisiosasto totesi, että elinkeinonharjoittaja, jolle anastettua omaisuutta helposti tarjotaan, joutuu ottamaan toiminnassaan riskin, että aika ajoin he joutuvat luovuttamaan omaisuutta takaisin RVA 11 §:n nojalla vilpittömästi mielestä huolimatta.

Tämä pitää luonnollisesti paikkansa. Tällä perusteella ei kuitenkaan voi puolustaa sitä kantelussa tarkoitettua poliisin menettelyä, että poliisi ryhtyy arvioimaan RVA 11 §:n soveltamisedellytyksiä. Pantinhaltijalle voi tällöin poliisin toimenpiteiden johdosta syntyä taloudellinen vahinko sellaisissakin tapauksissa, joissa pantinhaltija ei olisi velvollinen luovuttamaan panttiesinettä lunastuksetta omistajalle RVA 11 §:n mukaisesti.

Lääninhallituksen poliisiosasto esitti myös, että Oy:n poliisille

takavarikkotilanteessa esittämä paperi, jossa kielletään takavarikoidun pantin luovuttaminen, oli vakiomuotoinen ja yksilöimätön. Poliisiosaston mukaan pakkokeinolain 4 luvun 17 §:n 1 momentin "automaattinen" soveltaminen yksilöimättömän ja perustelemattoman väitteen perusteella voisi viime kädessä vaikeuttaa tai ainakin hidastaa kohtuuttomasti ns. selvässä tapauksessa omaisuusrikoksen uhriksi joutuneen RVA 11 §:n mukaiseen oikeuteensa pääsyä.

Nähdäkseni Oy:n pyynnön mahdolliselle yksilöimättömyydelle tai vakiomuotoisuudelle ei tässä tapauksessa tule antaa merkitystä. Perusteltujen väitteiden esittämisen vaatiminen pantinhaltijalta on nähdäkseni ongelmallista. Pantinhaltijan tulisi siis lääninhallituksen näkemyksen mukaan kyetä esittämään perusteltuja väitteitä siitä, että esine on joutunut pois omistajaltaan muutoin kuin RVA 11 §:ssä mainittujen rikosten kautta. Pantinhaltija ei luonnollisestikaan yleensä voi olla tietoinen tällaisista seikoista, joita poliisin juuri on tarkoitus esitutkinnassa selvittää ja jotka voivat olla hyvinkin kiistanalaisia. Väitteiden sisällön osalta tulee mielestäni ottaa huomioon myös se, että takavarikoiminen tapahtunee pantinhaltijaan nähden yleensä yllätyksellisesti tai ainakin nopeasti esineen sijainnin selvittyä. Tällöin perusteltujen väitteiden esittäminen ei käytännössä liene ainakaan aina mahdollista, kun poliisi asioi kulloinkin paikalla olevan panttilainauslaitoksen työntekijän kanssa, jonka ei välttämättä voida olettaa tuntevan kyseistä asiaa. Jos tällaiseen perusteeseen katsotaan voitavan vedota, tulee nähdäkseni toisaalta ottaa huomioon myös se, että kyseessä oleva koru luovutettiin omistajalleen jo ennen kuin Oy:tä oli esitutkinnassa kuultu eli ennen kuin Oy:llä oli ollut luonteva tilaisuus esittää mahdolliset täsmällisemmät perusteensa näkemykselle, ettei esinettä tule luovuttaa pois poliisin hallusta ennen rikosasian oikeudenkäyntiä.

Lääninhallituksen poliisiosasto viittaa myös oikeuskirjallisuudessa esitettyyn (Helminen – Lehtola – Virolainen, Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 641). Maitussa teoksessa selostetaan eräitä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ja valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisuja tilanteissa, joissa poliisi ei ole pitänyt hallussaan esinettä, jota yhtäältä esineen omistaja ja toisaalta panttilainakonttori ovat vaatineet itselleen. Teoksen kirjoittajat ovat katsoneet voivan tuntua kohtuuttomalta pakottaa esineen omistaja hankalaan ja kalliiseen oikeudenkäyntiin tilanteessa, jossa pantinhaltijan mahdollisuudet menestyä oikeudenkäynnissä ovat vähäiset. He esittävät, että selvissä tapauksissa asia voitaisiin ehkä ratkaista turvautumatta aina automaattisesti esineen jättämiseen poliisin haltuun ja asianosaisten osoittamiseen riitelemään asiasta erikseen, jollei esimerkiksi pantinhaltijan vaatimukseen liity mutkikkaita siviilioikeudellisia kysymyksiä.

Nähdäkseni tämä kirjallisuudessa esitetty kanta ei sovellu ainakaan nyt kyseessä olevaan tapaukseen. Kantelijana oleva Oy on ymmärtääkseni lähtenyt siitä, että rikosasian tultua tuomioistuimessa lainvoimaisesti ratkaistuksi eli kun on näytetty, onko pantattu esine viety entiseltä haltijalta näpistämisen, varkauden, ryöstön tai kiristämisen kautta vai onko kyseessä ehkä jokin muu rikos, ratkeaa myös, onko Oy velvollinen luovuttamaan panttiesineen RVA 11 §:n mukaisesti lunastuksetta vai ei. Näin ollen asianosaisten osoittaminen riitelemään asiasta

erikseen ei ymmärtääkseni olisi ollut tarpeen.

Lääninhallituksen poliisiosasto toteaa lausunnossaan edellä esitetyn lisäksi toisaalta myös, että pakkokeinolain 4 luvun 17 §:n 1 momentin mukaisessa tilanteessa, jossa useampi kuin yksi on esittänyt vaatimuksia takavarikoidusta esineestä, tulisi toimia varovaisuusperiaatteen mukaisesti ja turvata vaatimuksen esittäneen oikeus kiistanalaiseen esineeseen jättämällä esine poliisin hallintaan, kunnes oikeus paremmasta oikeudesta on ratkaistu. Lääninhallituksen poliisiosasto toteaa myös, että poliisi ei voi päättää, kenellä vaatimuksia esittäneellä on parempi oikeus esineeseen.

Lääninhallituksen poliisiosasto ei selvityksessään mainitse edellä mainittua ylijohdon ohjaukskirjettä eikä ota selvää kantaa siihen, pitääkö se kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyä virheellisenä vai ei.

En pitänyt tarpeellisenä pyytää sisäasiainministeriön poliisiosaston lausuntoa, koska se on jo 6.8.2003 antanut vastaavassa asiassa valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerille lausunnon (dnrot 1269/1/01 ja 1270/1/01), jossa todettiin muun ohessa seuraavaa: "Pakkokeinolain 4 luvun 17 §:n 1 momentti ei anna poliisille harkintavaltaa menettelyn suhteen, jos useammat ovat vaatineet esinettä itselleen. - - - Pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen tulee ymmärtää, että syyttäjät tai tuomioistuimet eivät ole sidottuja tutkinnanjohtajan esittämään rikosnimikkeeseen ja että ne voivat päätyä asiassa toisenlaiseen rikosoikeudelliseen arvioon kuin tutkinnanjohtaja. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulee ottaa tämä seikka huomioon erityisesti silloin, jos hän aikoo soveltaa RVA 11 §:ää esitutinnan aikana."

Omana kannanottonani totean, että poliisin tulee takavarikon kautta haltuunsa joutuneen omaisuuden luovuttamisesta päättäessään ensisijaisesti ottaa huomioon pakkokeinolain säännökset. Pakkokeinolain 4 luvun 17 §:n mukaan esinettä ei saa luovuttaa ennen kuin riita paremmasta oikeudesta siihen on ratkaistu, jos useammat ovat vaatineet sitä itselleen, vaikka takavarikko olisikin tarpeettomana tai muusta syystä kumottu. Takavarikoidun esineen luovuttamisesta todetaan hallituksen esityksen (14/1985 vp s. 69) perusteluissa, että jos omistajaltaan tai haltijaltaan rikoksella viety esine on takavarikoitu, ja tämän oikeus esineeseen on riidaton (alleiviivaus tässä), se on palautettava hänelle mahdollisimman pian. Lisäksi 4 luvun 17 §:n perusteluissa lausutaan, että niissä tapauksissa, joissa useat ovat vaatineet esinettä itselleen, se olisi jätettävä poliisin haltuun, kunnes riita paremmasta oikeudesta siihen on ratkaistu (HE 14/1985 vp. s. 71).

Pakkokeinolain säännöksistä siis ilmennee, että esine voidaan palauttaa vain, jos oikeus esineeseen on riidaton, ja että esine muussa tilanteessa tulee säilyttää poliisin hallussa. Sen ratkaiseminen, kenellä on RVA 11 §:n mukaan parempi oikeus esineeseen, vaatii muun muassa sen arvioimista, onko esineen näytetty joutuneen pois haltijalta jollakin lainkohdassa luetellulla rikoksella ja muiden kuin ko. lainkohdassa lueteltujen rikosten kyseessä olleessa myös sen arvioimista, onko omaisuuden haltija saantohetkellä ollut vilpittömässä mielessä

vai ei. Tämä harkinta on luonteeltaan sellaista, että se ei kuulu poliisille vaan tuomioistuimelle.

Edellä kohdassa 3.2 mainitun poliisin ylijohdon ohjauskirjeen mukaan poliisi voi luovuttaa esineen tietyille henkilölle ainoastaan, jos muiden asiassa vaatimuksia esittäneiden tahojen takavarikoitua esinettä koskevat vaatimukset ovat ilmeisen perusteettomia. Kuten totesin, poliisin kuuluu nähdäkseni lähtökohtaisesti vain todeta se, ovatko useammat vaatineet esineettä itselleen. Jos asia näin on tullut riidanalaiseksi, poliisin toimivaltaan ei pääsääntöisesti kuulu ottaa kantaa siihen, kenellä on parempi oikeus esineeseen. Takavarikoitua esinettä koskeva vaatimus ei ole ilmeisen perusteeton vain sillä perusteella, että poliisi arvioi kyseessä olevan jokin RVA 11 §:ssä luetelluista rikoksista.

Kantelija Oy toi kantelussaan esiin, että poliisi toimii laajasti samoin kuin kantelussa selostetussa yksittäisessä tapauksessa. Väite on esitetty noin vuosi sen jälkeen, kun poliisin ylijohdo oli antanut ohjauskirjeen takavarikoidun esineen palauttamisesta (SM-2004-1685/Ri-1). Väitteen perusteella vaikuttaa siltä, ettei ohjauskirjeellä ehkä ole ollut toivottua vaikutusta. Saatan asian sisäasiainministeriön poliisiosaston tietoon mahdollisia toimenpiteitä varten.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen komisarion menettelyn virheellisyydestä hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös sisäasiainministeriön poliisiosastolle mahdollisia toimenpiteitä varten sekä tiedoksi lääninhallituksen poliisiosastolle ja kihlakunnan poliisipäällikölle.

Kirjeen liitteet palautetaan ohessa.